

Krystyna Rosińska

Zabytki techniki drogowej - wzory działań w zakresie ochrony

Ochrona Zabytków 37/2 (145), 128-129

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Począwszy od 1972 r., co 3 lata odbywają się międzynarodowe konferencje na temat ochrony dziedzictwa przemysłowego; w 1984 r. taka konferencja ma się odbyć w Bostonie i Lowell w USA. Polska jest stałym uczestnikiem tych konferencji, być może będzie gospodarzem następnej, i ma obowiązek — jak wszystkie pozostałe państwa uczestniczące w tej jeszcze nie formalnej organizacji — składać raporty informujące o działalności i problemach związanych z ochroną zabytków techniki. Czy mamy w tym zakresie jakieś osiągnięcia, czy są w naszym kraju obiekty, mogące konkurować z dziedzictwem przemysłowym przodujących pod tym względem krajów?

Zabytki górnictwa i hutnictwa Śląska, Wieliczki i Bóbrki należą do interesujących, a niektóre do unikawych w skali światowej. Staropolskie Zagłębie Przemysłowe, będące żywą ilustracją rozwoju przemysłu hutniczego na naszych ziemiach, począwszy od czasów prehistorycznych po dziś dzień, również na takie miało zasłużyć. Istnieją także podstawy prawne ochrony zabytków techniki (*Ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach* z 1962 r., art. 4, p. 6 wymienia ich z nazwy), wypracowano też metody ich katalogowania (prekursorskie opracowanie *Katalogu zabytków budownictwa przemysłowego*, choć niestety wydane tylko dla 20 powiatów), i ostatnie, nowatorskie propozycje ochrony zabytków techniki w muzeach środowiskowych — w Staropolskim Zagłębiu Przemysłowym i w wałbrzyskim okręgu górnictwa.

Są to przykłady godne zaprezentowania, ale — jak zwykle — najtrudniejszą o działania praktyczne, choć i w tym zakresie nie brak pozytywnych rezultatów.

Ochrona zabytków techniki, zrównanych prawnie ze wszystkimi pozostałymi dobrami kultury, wymaga jednak nieco innych ram organizacyjnych. Specyficzny charakter i różnorodność tej grupy zabytków sprawia, że już w zakresie podstawowych działań konserwatorskich, do których należy rozpoznawanie zasobów, konieczna jest pomoc specjalistów z różnych dziedzin. Współpraca służb konserwatorskich ze środowiskiem naukowym i technicznym staje się niezbędna przy dalszych działaniach, tj. przy ewidencji, opracowaniach monograficznych, w dokumentacjach projektowych, no i oczywiście w pracach wykonawczych. Konserwatorzy liczą na pomoc Naczelnej Organizacji Technicznej (do czego upoważnia porozumienie, zawarte między NOT a Ministerstwem Kultury i Sztuki w dniu 14. II. 1978 r.), instytutów badawczych uczelni technicznych, ale również na pomoc resortów gospodarczych (szczególnie w zakresie finansowym i organizacyjnym), w których gestii znajdują się obiekty techniki mające wartość zabytkową. Koniec lat siedemdziesiątych i lata

obecne dostarczają pozytywnych przykładów współpracy z resortami hutnictwa, górnictwa, a szczególnie z resortem komunikacji — Centralnym Zarządem Dróg Publicznych. Podejmowane od 1974 r. (ale i wcześniej) przez drogowców i mostowców inicjatywy w zakresie ochrony tych zabytków zasługują na uwagę i rozpowszechnienie, gdyż są wzorcowym przykładem rozwiązywania tego typu problemów.

Centralny Zarząd Dróg Publicznych powołał w 1974 r. centralną komórkę ds. muzealnictwa i ochrony zabytków drogownictwa, która, opierając się na pomocy wytypowanych pracowników administracji drogowej (w Rejonach Dróg Publicznych) oraz członków Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Komunikacji, dokonała już wstępnego rozpoznania zabytków drogowych i mostowych. Kierownictwo resortu zdaje sobie sprawę jednak, że są to zaledwie początki i wie, jak dużo jeszcze jest do zrobienia, by utrwalić w pełni historię drogownictwa polskiego i przeprowadzić w szerokim tego słowa znaczeniu ochronę jego zabytków.

Służąc temu celowi mają m.in. organizowane konferencje naukowe. Pierwszą z nich odbyła się w 1979 r. w Józefowie, zorganizowana przez Centralny Zarząd Dróg Publicznych — Zespół ds. Muzealnictwa i Ochrony Zabytków oraz Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Komunikacji, z okazji 160 rocznicy powołania pierwszej administracji drogowej w Polsce. Miała ona charakter wprowadzający w problematykę zabytków i historię drogownictwa polskiego.

Druga z tego cyklu konferencja krajowa odbyła się w 1983 r. w Zawierciu¹. Uczestniczyli w niej przedstawiciele służb administracji drogowej oraz licznie przybyli zaproszeni goście, reprezentujący środowiska naukowe i zawodowe z zakresu muzealnictwa i ochrony zabytków. Dało to okazję do wymiany doświadczeń. Szczególnie interesujące dla zaproszonych specjalistów były referaty sprawozdawcze, w których zaprezentowano imponujące niekiedy dokonania, inicjatywy i doświadczenia terenowych służb drogowych w zakresie ochrony tych zabytków². W kontekście przedstawionych relacji szczególnego zna-

czenia nabrała konieczność bieżącej konserwacji dróg i mostów, ich ciągłej modernizacji. Do tego potrzebna jest nie tylko wiedza zawodowa, ale również dobra znajomość stosowanych w przeszłości metod i sprzętu, służącego do budowy dróg i mostów. Dlatego też wysoko zostały ocenione przez uczestników konferencji tak istotne elementy programu ochrony zabytków drogownictwa, jakimi są izby pamięci, organizowane przy Rejonach Dróg Publicznych. W udostępnionej uczestnikom Izbie Pamięci w Zawierciu obejrzano dokumenty i przedmioty ilustrujące pracę ludzi zajmujących się budową i utrzymaniem dróg na tym terenie. Obraz ten uzupełniły maszyny i urządzenia drogowe (lokomobile, parowoziki, walce ręczne, parowe i spalino-we, zespoły do suszenia i otaczania kruszywa, pługi lemieszowe i wirnikowe do odśnieżania dróg, sprzęt laboratoryjny, zrywarki do nawierzchni, wozy rekwizytowe i skraparki), zgromadzone w zlokalizowanym obok skansenie.

Wiele miejsca na konferencji poświęcono na ogólną dyskusję, która pozwoliła na sformułowanie 29 wniosków, ujętych w formie uchwały. Dotyczą one spraw organizacyjnych i merytorycznych — dokumentacji, ewidencji, opracowań monograficznych i biograficznych, muzealnictwa i ochrony zabytków drogownictwa, zgodnie z intencjami organizatorów — wytyczają kierunek dalszych prac (program działania).

Program ten w wielkim skrócie można by przedstawić następująco:

1. Działania organizacyjne:

- we wszystkich Dyrekcjach Okręgowych Dróg Publicznych organizować samodzielne stanowiska ds. ochrony zabytków techniki;
- do zakresu obowiązków komórek organizacyjnych drogownictwa, zajmujących się inspekcją, utrzymaniem dróg i mostów i innych obiektów, mechanizacją robót, a także sprawami pracowniczymi, powinny być włączone również działania na rzecz ochrony zabytków drogownictwa;
- finansowanie działalności związanej z ochroną zabytków drogownictwa odbywać się powinno ze środków przeznaczonych na utrzymanie dróg i mostów;
- osobom wyróżniającym się w działaniach na rzecz ochrony zabytków drogownictwa powinny być przyznawane odznaki „Za opiekę nad zabytkami” oraz dyplomy i nagrody resortu komunikacji;
- wszelkie działania związane z zabytkami techniki drogowej powinny być prowadzone przy ściślejszej współpracy wszystkich zainteresowanych, a więc DODP, RDP, WKZ i Biur Dokumentacji Zabytków, SIiTK NOT, ODZ oraz jednostek organizacyjnych administracji dróg i ulic miejskich;

¹ Referaty w ogłoszone na tej konferencji opublikowane zostały przez ZG SIiTK — Sekcją Główną Dróg Publicznych, DODP w Katowicach pt. *Ogólnokrajowe sympozjum nt. ochrony zabytków techniki drogowej*, Zawiercie — październik 1983.

² Referaty pt. *Działania i doświadczenia administracji drogowej na terenie DODP* opracowało 10 dyrekcji (z Bydgoszczy, Gdańska, Katowic, Kielc, Krakowa, Lublina, Łodzi, Poznania, Warszawy i Wrocławia).

— łamy „Drogownictwa”, „Transportu i Dróg”, „Ochrony Zabytków”, „Spotkań z zabytkami” i innych czasopism wykorzystywać w szerszym niż dotychczas zakresie do publikacji na temat historii drogownictwa i ochrony zabytków techniki drogowej i mostowej;

— CZDP powinien raz w roku organizować ogólnokrajowe spotkania robocze dla wymiany doświadczeń ze specjalistami z zakresu ochrony zabytków i muzealnictwa; konferencje te winny być uzupełniane ekspozycjami z dziedziny drogownictwa.

2. Działalność muzealna:

— należy zorganizować jedno centralne muzeum drogownictwa, posiadające najcenniejsze w skali kraju eksponaty, z możliwością ich eksponowania na wystawach objazdowych;

— izby pamięci, muzea lub skanseny powinny być tworzone przy wszystkich jednostkach organizacyjnych drogownictwa (według ustalonego planu);

— w muzeach regionalnych powinny być organizowane czasowe wystawy na temat zabytków techniki drogowej;

— DODP powinny systematycznie kontrolować podległe jednostki or-

ganizacyjne, które wyłączają z użytku i typują do likwidacji obiekty techniki drogowej, aby wybrać spośród nich te, które mają wartość zabytkową i przekazać je do zbiorów muzealnych.

3. Ochrona zabytków drogownictwa:

— kontynuować prace nad wyszukiwaniem obiektów techniki drogowej, mogących mieć wartość zabytkową, oraz prace ewidencyjne, dokumentacyjne itp., według zasad opracowanych przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków;

— dla zapewnienia właściwego przebiegu tych prac prowadzić szkolenie pracowników terenowych;

— ewentualnie wprowadzić system informatyczny dla lepszego wykorzystania zbiorów dokumentacyjnych;

— wprowadzić jednolite oznakowanie obiektów zabytkowych i zapewnić im właściwą ochronę i utrzymanie.

4. Opracowania biograficzne i monograficzne:

Planuje się wydanie słownika biograficznego zasłużonych drogowców oraz monografii drogownictwa, przystąpiono już do zbierania i gromadzenia odpowiednich materiałów. Szczególnie istotne są tu następujące działania:

— do końca 1984 r. zakończenie opracowywania kart biograficznych ludzi zasłużonych dla dróg, którzy już zakończyli swoją działalność zawodową; wykonają je komórki kadrowe drogownictwa, zespoły specjalistów ds. zabytków drogownictwa oraz członkowie SITK (koła seniorów); dopuszczalne jest zamieszczanie również informacji anegdotycznych na tych kartach;

— wskazane jest prowadzenie kronik każdego zakładu pracy w drogownictwie dla bieżącego dokumentowania jego działań oraz wprowadzenie konkursów na wspomnienia z pracy w tym zawodzie, a dla spopularyzowania prac nad historią drogownictwa — wprowadzenie stypendiów dla studentów historii, podejmujących prace dyplomowe z tej tematyki.

Wydaje się, że przyjęty kierunek działań, zwłaszcza w zakresie organizacyjnym, jest przykładem dobrego podejścia do spraw ochrony zabytków techniki. Opiera się bowiem nie tylko na działaniach społecznych poprzez stowarzyszenia naukowo-techniczne NOT, ale przede wszystkim na obowiązkowych i planowych zadaniach administracji drogowej.

Krzyszyna Rosińska

METODY DOKUMENTACJI KULTURY LUDOWEJ — NARADA W KAZIMIERZU DOLNYM

W dniach 9 i 10 czerwca 1983 r. w Kazimierzu Dolnym odbyła się ogólnopolska narada Pracowni Dokumentacji Etnograficznych PKZ poświęcona metodom dokumentacji kultury ludowej. Organizatorem narady była Pracownia Dokumentacji Etnograficzno-Historycznej PKZ — Oddział w Lublinie. W naradzie uczestniczyli pracownicy oddziałów PKZ w Lublinie, Krakowie, Kielcach, Szczecinie, Warszawie, Łodzi, Białymstoku oraz Zarządu PKZ, Muzeum Miasta Kazimierza, Ośrodka Dokumentacji Zabytków, pracownicy naukowcy Katedry Etnografii Słowian Uniwersytetu Jagiellońskiego, Muzeum Wsi Lubelskiej oraz przedstawiciele służby konserwatorskiej z terenów województw: lubelskiego, chełmskiego, zamojskiego, siedleckiego, białkopodlaskiego, tarnowskiego, przemyskiego i bielskobialskiego.

Sesję otworzył z-ca dyrektora ds. naukowo-konserwatorskich Zarządu PKZ dr Lech Krzyżanowski. Podczas sesji wygłoszone zostały następujące referaty i komunikaty:

Elżbieta Budzyńska, *Zakres i metody opracowań studiów historycznych wsi*;

Bronisław Seniuk, *Zakres i problemy badawcze studiów historyczno-etnograficznych dużych osad wiejskich*;

Michał Trzewik, *Metodyka postępo-*

wania badawczego w opracowaniach ośrodków ceramicznych, na przykładzie warsztatu garncarskiego w Pawłowie (woj. chełmskie);

Czesław Kielboń, *Problemy ewidencji, inwentaryzacji i ochrony zabytków budownictwa przemysłowego*;

Wojciech Jonkowski, *Karty ewidencyjne jako dokumentacje zabytków budownictwa i architektury ludowej*;

Jan Górak, *Uwagi nad kartami ewidencji budownictwa drewnianego*;

Józef Stefański, *Z badań nad kulturą ludową woj. chełmskiego*;

Kazimierz Słowik, *Współczesne zdobnictwo budynków mieszkalnych*;

Karol Majewski i Ryszard Dziadosz, *Mięcierz — skansen naturalny*.

W referacie mgr E. Budzyńskiej (z PDE — Oddział w Lublinie) został poruszony problem potrzeby podjęcia na szeroką skalę opracowań studiów historyczno-ruralistycznych, które w przyszłości winny służyć za jedną z podstaw do planowania przestrzennego wsi, a także jako materiał wyjściowy dla ochrony środowiska i krajobrazu kulturowego. Autorka wykazała konieczność tego typu opracowań dla wsi o pierwotnych układach gruntów, które mają ulec scaleniu (lub skomasowaniu) i w ostatecznym efekcie nastąpi całkowite zatarcie daw-

nych układów. Kwestią tego typu opracowań winny bliżej zainteresować się urzędy gminne lub inne odpowiednie instytucje, jak np. Instytut Kształtowania i Ochrony Środowiska. Zdaniem autorki wyżej wymienione studia winny zawierać: dane ogólnoadministracyjne wsi, charakterystykę źródeł i historię wsi, opis topograficzny i omówienie układu przestrzennego, charakterystykę dawnej zabudowy i stanu jej zachowania, katalog zabytków i obiektów zainteresowania konserwatorskiego, propozycje wytycznych konserwatorskich oraz odpowiednie plany i materiał ilustracyjny.

Rozwinięciem problemów poruszonych przez mgr E. Budzyńską był referat mgr B. Seniuka (również z PDE — Oddział w Lublinie), który przedstawił kwestię, z jakimi styka się autor w trakcie opracowywania studiów historycznych dużych osad wiejskich, będących niegdyś miastami lub miasteczkami rolniczymi. Zwrócił uwagę, że w opracowaniach tych należałoby położyć większy nacisk na zanikające stopniowo formy życia codziennego oraz niektóre zajęcia ludności tych osad. W referacie mgr M. Trzewika (PDE — Oddział w Lublinie) zostały omówione problemy wynikające w trakcie badań nad istniejącymi jeszcze i działającymi ośrodkami garncarskimi. Na wstępie przedsta-